

УДК 332.2.01:332.2.021

Т. М. Прядка,
к. е. н., доцент кафедри геодезії та землеустрою,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6179-0128>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.13.30

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ПІДСИСТЕМИ ЗЕМЕЛЬНОГО УСТРОЮ

T. Priadka,
PhD in Economics, Associate Professor, Bila Tserkva National Agrarian University

FEATURES OF THE FORMATION OF THE NATURAL AND ECOLOGICAL SUBSYSTEM OF THE LAND SYSTEM

З'ясовано, що на формування природно-екологічної підсистеми земельного устрою впливає природно-сільсько-господарське районування території, формування складових екологічної мережі як екологічного каркасу землекористування та зонування земель за типами (підтипами) землекористування. На прикладі Київської області розкрито особливості природно-сільськогосподарських районів в контексті якості земель та розмірів капіталізованої ренти. Виявлено, що найбільшою розораністю сільськогосподарських угідь (більше 90 відсотків) характеризуються окремі райони. Визначено структуру складових екологічної мережі, яка характеризується: 25,6% — ключові території загальнодержавного значення, 12,3% — ключові території регіонального значення, 4,6% — ключові території місцевого значення, 20,6% — природні коридори загальнодержавного значення, 35,0% — природні коридори регіонального значення, 1,9% — природні коридори міжрегіонального значення. В цілому питома вага екологічної мережі від загальної площі області складає 46,0%. Охарактеризовано структуру основних типів землекористування за межами населених пунктів. Зокрема, сільськогосподарський тип займає 81,6%, лісогосподарський — 12,3%, транспорту, промисловості, енергетики, зв'язку і оборони — 2,5%, житлової і громадської забудови — 1,3%. Обґрунтовано складові процеси формування природно-екологічної підсистеми земельного устрою. До них віднесено: природно-сільсько-господарське районування території, формування складових екологічної мережі як екологічного каркасу землекористування та зонування земель за типами (підтипами) землекористування. Природно-сільськогосподарське районування є базовою основою формування адміністративних районів як складових територіальної підсистеми земельного устрою. Землекористування ключових територій і природних коридорів загальнодержавного, регіонального, місцевого та міжрегіонального значення є базовою основою екологічного каркасу природно-екологічної підсистеми земельного устрою. Типи (підтипи) землекористування складають серцевину природно-екологічної підсистеми земельного устрою.

It has been determined that the formation of the natural-ecological subsystem of land management is influenced by natural-agricultural zoning of the territory, the formation of components of the ecological network as an ecological framework of land use, and zoning of land by types (subtypes) of land use. Using the example of the Kyiv region, the peculiarities of natural-agricultural districts in terms of land quality and capitalized rent size have been revealed. Certain districts are characterized by the highest level of arable land conversion (over 90 percent). The structure of the components

of the ecological network has been identified, which is characterized as follows: 25.6 percent — key territories of national significance, 12.3 percent — key territories of regional significance, 4.6 percent — key territories of local significance, 20.6 percent — natural corridors of national significance, 35.0 percent — natural corridors of regional significance, and 1.9 percent — natural corridors of interregional significance. Overall, the relative importance of the ecological network from the total area of the region is 46.0 percent. The structure of the main types of land use outside populated areas has been characterized. Specifically, agricultural land use accounts for 81.6 percent, forestry land use — 12.3 percent, land use for transport, industry, energy, communication, and defense — 2.5 percent, and land use for residential and public buildings — 1.3 percent. The components of the process of forming the natural-ecological subsystem of land management have been substantiated. They include natural-agricultural zoning of the territory, the formation of components of the ecological network as an ecological framework of land use, and zoning of land by types (subtypes) of land use. Natural-agricultural zoning is the basic foundation for the formation of administrative districts as components of the territorial subsystem of land management. The land use of key territories and natural corridors of national, regional, local, and interregional significance is the fundamental basis for the ecological framework of the natural-ecological subsystem of land management. Types (subtypes) of land use constitute the core of the natural-ecological subsystem of land management.

Ключові слова: земельний устрій, природно-сільськогосподарське районування, землекористування складових екологічної мережі, типи (підтипи) землекористування.

Key words: land management, natural-agricultural zoning, land use of ecological network components, types (subtypes) of land use.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема пошуку і впровадження ефективної моделі земельного устрою, яка б гармонійно поєднувалася з територіальним устроєм держави, оптимально враховуючи ресурсний потенціал території, має тривалу історію. Але особливо актуальною вона є сьогодні, коли в результаті історичних обставин змінили радянську модель земельного устрою, за якої всі питання місцевого розвитку вирішувалися в центрі, та за більш як 30 років незалежності України так і не змінили соціально-еколого-економічні установки щодо розвитку землекористування територіальних громад. Невпорядкованість територіальної системи земельного устрою проявляється в декількох аспектах.

Проблемне районування та територіально-просторове планування — це складова програмно-цільового управління (державного регулювання) розвитком земельного устрою. Його суть полягає в тому, що під впливом природних та антропогенних процесів, зумовлених поділом наявних земельних та інших природних ресурсів, з врахуванням територіальних особливостей в просторі і часі, складається спільність економічного життя, яка забезпечує цілісність та певну замкнутість території. У процесі соціально-економічного розвитку в межах даної території складається певне поєднання проблем. За дослідженнями І.А. Верещука[1] для визначення меж вирішення проблем розвитку земельного устрою необхідно здійснювати районування та територіально-

просторове планування використання і охорони земельних та інших природних ресурсів, а для розробки методології, теорії та методики такого районування і територіально-просторового планування — проблемне районування та експериментальне територіально-просторове планування. Їх метою є цілеспрямоване планомірне вдосконалення земельно-територіальної організації суспільства, яка пов'язана з відношенням до земельного устрою на території країни, а відповідно і природно-екологічної його складової.

На прикладі Київської області, землекористування якої за дослідженнями А.М. Третьяка, В.М. Третьак та Н.А. Третьак відноситься до стабільно нестійкого[2], розглянемо методологію удосконалення природно-екологічної складової земельного устрою. За останнє десятиліття в структурі землекористування суттєвих змін не відбулося (табл. 1). Площа сільськогосподарських угідь області за період 2010—2020 рр. скоротилася на 0,3% і становить 1658,0 га, або 58,9% від загальної площі області (2816,2 тис. га), в тому числі рілля 1353,7 тис. га, або 48,1%. Площа забудованих земель зросла на 0,4% і складає 137,4 тис. га або 4,9% від загальної площі області. Площа земель під лісами та іншими лісо вкритими зменшилася на 0,1%.

Таким чином, суттєвих змін в структурі земельного фонду області в контексті його екологізації не відбулося, що обумовлює необхідність удосконалення територіальної організації природно-екологічної складової земельного устрою.

Таблиця 1. Тенденції зміни структури земельного фонду Київської області

Основні види земель та угідь	2010 р.*		2017 р.*		2020 р.**		+,- 2020 р. до 2010 р.	
	усього, тис. га	в %	усього, тис. га	в %	усього, тис. га	в %	усього, тис. га	в %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Загальна площа	2812,1	100,0	2816,2	100	2816,2	100	4,1	0,0
у тому числі:								
1. Сільгоспугіддя, з них:	1664,9	59,2	1658,0	58,9	1658,0	58,9	-6,9	-0,3
рілля	1356,2	48,2	1353,7	48,1	1353,7	48,1	-2,5	-0,1
перелоги	12,6	0,4	11,7	0,4	11,7	0,4	-0,9	0,0
багаторічні насадження	43,7	1,6	46,2	1,6	46,2	1,6	2,5	0,0
сіножаті	117,2	4,2	114,8	4,1	114,8	4,1	-2,4	-0,1
пасовища	135,2	4,8	132,5	4,7	132,5	4,7	-2,7	-0,1
2. Ліси та інші лісовкриті площі	649,0	23,1	648,7	23,0	648,7	23,0	-0,3	-0,1
з них: вкриті лісовою рослинністю	593,0	21,1	592,8	21,0	592,8	21,0	-0,2	-0,1
3. Забудовані землі	126,6	4,5	137,4	4,9	137,4	4,9	10,8	0,4
з них: під житловою і громадською забудовою	48,0	1,7	58,8		58,8		10,8	-1,7
землі для відпочинку	39,9	1,4	39,9		39,9		0	-1,4
4. Відкриті заболочені землі	49,8	1,8	49,5	1,8	49,5	1,8	-0,3	0,0
5. Під водою	175,3	6,2	175,1	6,2	175,1	6,2	-0,2	0,0
6. Відкриті землі без рослинного покриття	17,4	0,6	17,5	0,6	17,5	0,6	0,1	0,0
7 Інші землі			129,1	4,6				

Джерело: сформовано на основі

* Державний земельний кадастр Київської області. Форма 6-зем станом на 2010 і 2017 р.

** [12].

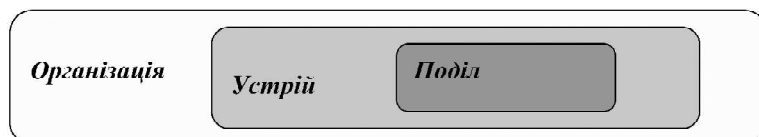


Рис. 1. Логічно-змістовна модель взаємозв'язку понять "організація", "устрій", "поділ"

Джерело: сформовано на основі [1].



Рис. 2. Логічно-змістовна концептуальна схема внутрішньої будови територіальної системи організації суспільства

Джерело: авторська розробка.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження особливостей формування природно-екологічної підсистеми земельного устрою в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В цьому зв'язку розглянемо поняття "організація" (як територіальна наявність ресурсів: людей, капіталу (земельного та природного), технології, інформації, часу тощо), "устрій" та "поділ". Поняття "організація" розкривається через устрій, а поняття "устрій" — через організацію. Попри певну тождність зазначених дефініцій зазначимо, що "устрій" скоріше означає вже усталений, сформований, незмінний та статичний стан державної організації, в той час як "організація" з усією оче-

видністю несе в собі переважно риси процесу, повсякденної діяльності держави, отже — й певної динаміки державного устрою [1]. Отже, із зазначених дефініцій "організація" поглинає в собі "устрій", а останній, у свою чергу поглинає поняття — "поділ" (рис. 1) а відповідно — територіальну організацію та земельний і територіальний устрій.

У коло завдань проблемного районування та територіально-просторового планування входить визначення просторових меж проблеми, формування спеціальних територіальних систем, покликаних усунути проблему, створення відповідного організаційного механізму. Воно орієнтоване на практику регіонального та територіального управління, де як "проблемний" регіон (район) чи територія виступає будь-яка територіальна

цілісність. До проблемних регіонів (районів) чи територій територіальних громад можуть належати ті, що слаборозвинені, депресивні, кризові, особливо виділяються територіально-просторового планування. Проблеми пов'язані з тим, що ці регіони, райони чи території територіальних громад не можуть розвиватися з опорою лише на власні земельні та інші природні і економічні ресурси, їм обов'язково потрібна державна підтримка або диверсифікація структури використання земельних та інших природних ресурсів. Концепція районної вузлової народногосподарської проблеми, та програмно-цільове планування і управління сьогодні активно використовуються у практиці стратегічного та територіального планування, при розробці комплексних регіональних та місцевих цільових програм.

В цьому зв'язку необхідно зазначити, що територіальна соціально-економічна система — це форма просторової організації соціально-економічних сторін життя суспільства, яка є складовою територіальної організації суспільства, що включає крім земельно-територіальної, економічної, соціальної та політичної сфер ще й екологічну та духовну сферу. Територіальна соціально-економічна система поєднує матеріалізовану сторону життєдіяльності суспільства та формує соціально економічну основу територіально-господарської (земельно-територіальної) системи. Концептуальна схема внутрішньої будови територіальної системи організації суспільства представлена на рис. 2, в якій природно-ресурсна, територіальна підсистема земельного устрою, поселенська та екологічна і духовна підсистеми є основоутворюючими.

Таблиця 2. Ієрархія природно-сільськогосподарських таксонів Київської області

Зона	Провінція	Округ	Природно-сільськогосподарський район	Адміністративно-територіальні райони до 2020 р.
1	2	3	4	5
Поліська	Поліська Правобережна	Центрально-Поліський	Чорнобаївсько-Бородянський (01)	Макарівський Іванківський Поліський Вишгородський Бородянський
			Вишгородський (02)	Києво-Святошинський Вишгородський Ірпінь Броварський
Лісостепова	Лісостепова Правобережна	Бугсько-Середньо-Дніпровський	Фастівський (06)	Макарівський Києво-Святошинський Обухівський Фастівський Васильківський
			Скви́рський (07)	Таращанський Рокитнянський Стави́нщинський Тетіївський Скви́рський Володарський Богуславський Білоцерківський
			Білоцерківсько-Миронівський (08)	Миронівський Кагарлицький Обухівський Рокитнянський Фастівський Богуславський Білоцерківський Васильківський
			Тетіївсько-Богуславський (10)	Таращанський Стави́нський Тетіївський Володарський Богуславський
	<u>Лісостепова</u> <u>Лівобережна</u>	<u>Середньодніпро-всько-Сеймський</u>	<u>Бориспільський</u>	<u>Бориспільський</u> <u>Броварський</u> <u>Баришівський</u>
			Яготинський	<u>Яготинський</u> <u>Згурівський</u>
			Трипільсько-Букринський	Переяслав Хмельницький

Джерело: сформовано на основі [5].

Приведена концептуальна схема внутрішньої будови територіальної системи організації суспільства повинна бути покладена в основу розроблення територіальних моделей земельного устрою, формуванні програмно-цільових земельно-територіально-виробничих комплексів, агропромислових зон, земельно-територіально-галузевих функціональних зон. Кожен із видів районування території використовується у територіально-просторовому плануванні та управлінні при розробках схем землеустрою регіонів і районів, комплексних планів територіально-просторової організації розвитку землекористування територіальних громад.

Як відмічено у праці А.М. Третяка та В.М. Третяк "Тенденції розвитку земельного устрою в

Таблиця 3. Характеристика природно-екологічної підсистеми земельного устрою в розрізі природно-сільськогосподарського районування Київської області

Природно-сільськогосподарська зона	Природно-сільськогосподарська провінція	Природно-сільськогосподарський округ	Природно-сільськогосподарський район	Середній показник бонітування / капіталізований рентний дохід, грн			
				орних земель	багаторічних насаджень	сіножатей	пасовищ
Зона Лісостепу	Лісостепова Лівобережна	Середньодніпровсько-Сеймський	Переяслав-Хмельницький	34 / 23436,82	34 / 48479,01	32 / 7730,17	25 / 4868,99
			Яготинський	36 / 24815,45	35 / 49904,87	30 / 7247,03	25 / 4868,99
			Бориспільський	18 / 12407,73	18 / 25665,36	20 / 4831,35	18 / 3505,67
	Лісостепова Правобережна	Бузько-Середньодніпровський	Скви́рський	55 / 37912,5	49 / 69866,81	33 / 7971,73	30 / 5842,79
			Білоцерківсько-Миронівський	53 / 36533,86	44 / 62737,55	32 / 7730,17	28 / 5453,27
			Тетіївсько-Богуславський	44 / 30330	41 / 58459,99	31 / 7488,6	23 / 4479,47
			Фастівський	29 / 19990,23	24 / 34220,48	32 / 7730,17	21 / 4089,95
		Придніпровський	Трипільсько-Букринський	42 / 28951,36	36 / 51330,72	29 / 7005,46	22 / 4284,71
			Чорнобильсько-Бородянський	15 / 10339,77	12 / 17110,24	22 / 5314,49	18 / 3505,67
	Зона Полісся	Центрально-Поліський	Вишгородський	20 / 13786,36	16 / 22813,65	29 / 7005,46	23 / 4479,47

Україні"[3] структура складових земельного устрою є базовою для формування адміністративно-територіального устрою. В цьому зв'язку первинним для формування земельного устрою є природно-екологічне районування[4]. Важливим кроком у формуванні природно-екологічного районування в системі земельного устрою є природно-сільськогосподарське районування. Відповідно до уточненої схеми природно-сільськогосподарського районування у межах Київської області виділяються дві природно-сільськогосподарські зони: Полісся і Лісостепу. Ієрархічну підпорядкованість природно-сільськогосподарських таксонів області і їх зв'язок з адміністративно-територіальними районами, що функціонували до 2020 р., наведено в табл. 2.

На території області природно-сільськогосподарські зони розміщуються з півночі на південь і в цьому ж напрямку наростає ксероморфність клімату, змінюються структура природно-ресурсного потенціалу, зокрема, земельних угідь та ґрунтового покриття, а також ландшафтний устрій, що зумовлює й обов'язкову диференціацію природної складової земельного устрою.

В Україні згідно порядку здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування земель[6] здійснено природно-сільськогосподарське районування. Згідно постанови Кабінету Міністрів України "Про проведення загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України" [7] створено Схему (карту) природно-сільськогосподарське районування земель Київської області.

В табл. 3 приведено якісну характеристику природно-екологічної підсистеми земельного устрою в розрізі природно-сільськогосподарського районування Київської області. Як показують дані табл. 3 природно-сільськогосподарські райони значно різняться за показниками бонітування сільгоспугідь та відповідно капіталізованим рентним доходом.

Така різноманітність в якості земель обумовила значні відмінності в доходності землекористування, а відповідно і наповненості бюджетів районів та територіальних громад земельними платежами. Крім того, райони з високим рівнем капіталізованого доходу характеризуються високою розораністю (табл. 4) [8]. Найбільша розораність сільськогосподарських угідь (більше 90 відсотків) у Білоцерківському, Володарському, Рокитнянському, Сквирському та Ставищенському районах. Концепцією Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель визначено, що "ключовим прогностичним показником розв'язання зазначеної проблеми є зниження рівня розораності території країни до 44 відсотків шляхом вилучення орнонепридатних (деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених) земель, площа яких, за експертними оцінками, перевищує 6,5 млн гектарів, з інтенсивного обробітку" [9].

У зв'язку із високою розораністю території окремих районів, антропогенне навантаження сільськогосподарського виробництва на землекористування, яке впливає на структуру земельного устрою, можна охарактеризувати таким чином:

— високого навантаження (Поліський, Вишгородський, Броварський, Фастівський,

Таблиця 4. Структура сільськогосподарських земель у розрізі адміністративних районів Київської області станом на 01.01.2016 р.

Назва району	Площа, тис. га	Площа сільськогосподарських угідь											
		Всього		в тому числі									
				рілля		перелоги		багаторічні насадження		сінокоси		пасовища	
		га	% ¹	га	% ²	га	% ²	га	% ²	га	% ²	га	% ²
Баришівський	95,76	76733,92	80,13	58483,33	76,22			2166,55	2,82	7284,96	9,49	8799,09	11,47
Білоцерківський	127,68	99523,93	77,95	91725,12	92,16			2191,87	2,20	2412,39	2,42	3194,55	3,21
Богуславський	77,18	50783,98	65,80	43923,63	86,49			753,59	1,48	3271,65	6,44	2835,10	5,58
Бориспільський	146,79	86252,06	58,76	69910,37	81,05			3494,10	4,05	8080,72	9,37	4766,87	5,53
Бородянський	93,40	43236,53	46,29	28367,59	65,61			3034,19	7,02	7514,20	17,38	4320,55	9,99
Броварський	118,78	83173,41	70,02	57697,11	69,37			3379,70	4,06	13083,26	15,73	9013,35	10,84
Васильківський	118,44	89089,30	75,22	75857,56	85,15			4212,40	4,73	4070,03	4,57	4949,32	5,56
Вишгородський	203,10	46049,61	22,67	25626,47	55,65			3406,92	7,40	8145,31	17,69	8870,92	19,26
Володарський	64,63	52862,20	81,80	48695,04	92,12			435,90	0,82	2019,53	3,82	1711,72	3,24
Згурівський	76,31	63746,43	83,54	55393,59	86,90			1439,54	2,26	1472,87	2,31	5440,43	8,53
Іванківський	361,62	80954,21	22,39	52137,25	64,40	3699,04	4,57	892,07	1,10	13738,42	16,97	10487,44	12,95
Кагарлицький	92,56	75377,83	81,43	66346,28	88,02			1149,70	1,53	2914,59	3,87	4967,26	6,59
Кисво-Святошинський	66,16	37127,24	56,12	29458,73	79,35			3659,96	9,86	2016,98	5,43	1991,57	5,36
Макарівський	136,40	85163,69	62,44	63235,32	74,25	5924,00	6,96	2318,75	2,72	6895,89	8,10	6789,72	7,97
Миронівський	90,42	71917,67	79,53	61679,57	85,76			843,51	1,17	1823,26	2,54	7571,33	10,53
Обухівський	77,30	48959,61	63,34	37017,21	75,61			2062,02	4,21	4913,98	10,04	4966,40	10,14
Переяслав-Хмельницький	145,60	94769,96	65,09	79695,11	84,09			1117,11	1,18	6978,33	7,36	6979,41	7,36
Поліський	128,85	29837,92	23,16	22315,87	74,79			152,00	0,51	4026,45	13,49	3343,60	11,21
Рокитнянський	66,15	46025,48	69,58	41702,37	90,61			374,90	0,81	2083,46	4,53	1864,75	4,05
Скви́рський	97,96	81739,94	83,44	74229,29	90,81			1253,35	1,53	1142,88	1,40	5114,42	6,26
Ставищенський	67,39	56072,39	83,20	51253,31	91,41			405,40	0,72	1046,70	1,87	3366,98	6,00
Таращанський	75,77	57577,95	75,99	50236,51	87,25			1138,86	1,98	655,62	1,14	5546,96	9,63
Тетіївський	75,75	60988,45	80,51	53155,35	87,16			512,10	0,84	1196,25	1,96	6124,75	10,04
Фастівський	89,70	59916,03	66,80	50976,90	85,08	2059,68	3,44	2303,97	3,85	2642,24	4,41	1933,24	3,23
Яготинський	79,33	65567,48	82,66	53372,28	81,40			788,19	1,20	4732,75	7,22	6674,27	10,18

¹ — частка земель в структурі земельних площ району; ² — частка земель в структурі сільськогосподарських угідь.

Джерело: Держгеокадастр України. Форма 6-зем станом на 01.01.2016 р.

Васильківський, Таращанський, Рокитнянський, Ставищенський, Тетіївський, Сквирський, Володарський, Богуславський, Білоцерківський, Миронівський, Кагарлицький, Рокитнянський, Фастівський, Богуславський, Білоцерківський, Васильківський, Таращанський, Ставищенський, Тетіївський, Бориспільський, Володарський, Богуславський, Яготинський, Згурівський, Переяслав Хмельницький);

— середнього навантаження (Баришівський, Києво-Святошинський, Макарівський, Обухівський);

— низького навантаження (Вишгородський, Бородянський, Броварський, Іванківський).

В цілому по області, розораність загальної площі складає 48%, а сільськогосподарських угідь 81,6%.

Природно-сільськогосподарське районування є базовою основою формування адміністративних районів як складових територіальної підсистеми земельного устрою. Для покращення екологічної ситуації подальші управлінські дії направляються на формування екологічної мережі як екологічного каркасу землекористування [10] та зонування

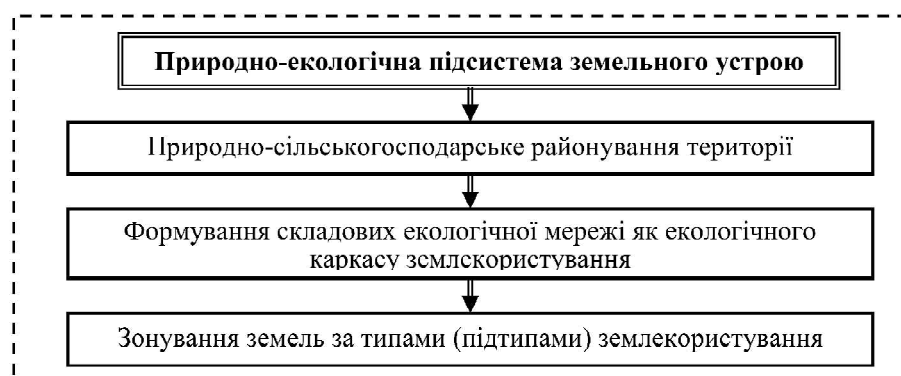


Рис. 3. Логічно-змістовна схема процесу формування природно-екологічної підсистеми земельного устрою

Таблиця 5. Характеристика територій та об'єктів екологічної мережі Київської області як екологічного каркасу земельного устрою*

№ п/п	Території та об'єктів екологічної мережі	Кількість	Площа,	
			тис. га	%
1	Ключові території загальнодержавного значення	2	331,0	25,6
2	Ключові території регіонального значення	3	159,3	12,3
3	Ключові території місцевого значення	9	60,0	4,6
4	Природні коридори загальнодержавного значення	3	267,0	20,6
5	Природні коридори регіонального значення	4	453,1	35,0
6	Природні коридори міжрегіонального значення	4	24,7	1,9
	Орні землі перспективного відновлення (консервація)	-	0,2	0,0
Всього		28	1295,3	100,0
<i>Питома вага від площі області (2816,2 тис. га)</i>		-	-	46,0

Джерело: сформовано на основі [12].

земель за типами (підтипами) землекористування [11].

На рис. 3 приведено логічно-змістовну схему процесу формування природно-екологічної підсистеми земельного устрою.

Отже, другою важливою складовою процесу формування природно-екологічної підсистеми земельного устрою є створення екологічного каркасу землекористування на відповідній території, який створюється екологічною мережею. Ключові території Київської регіональної схеми екологічної мережі виділялися на основі наступного: врахування меж природних ландшафтів; розміру природних масивів земель (чим більше, тим краще для збереження біорізноманіття); наявності об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), або наявності територій, які вже запропоновані у якості майбутніх об'єктів ПЗФ. До складу регіональної екомережі Київщини включено дві ключові території загальнодержавного значення, що мають міжрегіональний та транскордонний характер і посідають визначне місце в схемі Національної екомережі України, а також три ключові території регіонального значення. Екологічні коридори Київської регіональної системи екомережі було виділено не лише на основі долин річок, оскільки річкові долини історично є місцями концентрації населених пунктів, але і на основі контурів природних елементів ландшафтів. Для перспективного відновлення запропоновано комплекс заболочених територій на лівобережній частині Київщини, що простягаються значним масивом з півночі на південь у Броварському, Бориспільському та Переяслав-Хмельницькому районах. Характеристика територій та об'єктів екологічної мережі Київської області як екологічного каркасу земельного устрою приведено в табл. 5.

Як показують дані табл. 4 найбільшу площу в екологічному каркасі земельного устрою займають ключові території (території та об'єкти природно-заповідного фонду) та природні те-

риторії загальнодержавного значення— 46,2% від загальної площі регіональної екологічної мережі і 21,2% від загальної площі області. В цілому екологічний каркас земельного устрою займає 46% території області. На території Київської області розташовано 194 об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 112,5 тис. га (4,01% загальної площі області), з них 24 об'єкти загальнодержавного значення площею 81,2 тис. га, зокрема заказники Дзвінківський, Дніпровсько-Деснянський, Жорнівський, "Жуків хутір", Журавлиний, Іллінський, "Калитянська дача", Козинський, "Лісники", Ржищівський, Усівський, урочища "Унава", "Мутвицьке", "Бабка", пам'ятка природи "Круглик", національні природні парки Білоозерське та Залісся, дендропарк "Олександрія" та 170 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею 31,2 тис. га.

Разом з тим, землекористування інших територій та об'єктів екологічної мережі (ключові території і природні коридори загальнодержавного, регіонального та міжрегіонального значення) станом на 2021 р. не створено.

Важливим критерієм оцінки стану природно-екологічної підсистеми земельного устрою є структура типів землекористування. На рис. 4 приведено характеристику основних типів землекористування Київської області, розміщених за межами населених пунктів станом на 2020 р.

Як показують дані рис. 4 за межами населених пунктів у Київській області переважають сільськогосподарський тип землекористування (81,6%) та лісгосподарський (12,3%). Таким чином, якщо врахувати водогосподарський тип, та природоохоронний, рекреаційний, оздоровчий типи то більше 95 відсотки земель за межами населених пунктів використовуються як засіб виробництва та природна кладова та мають вплив на структуру земельного устрою.

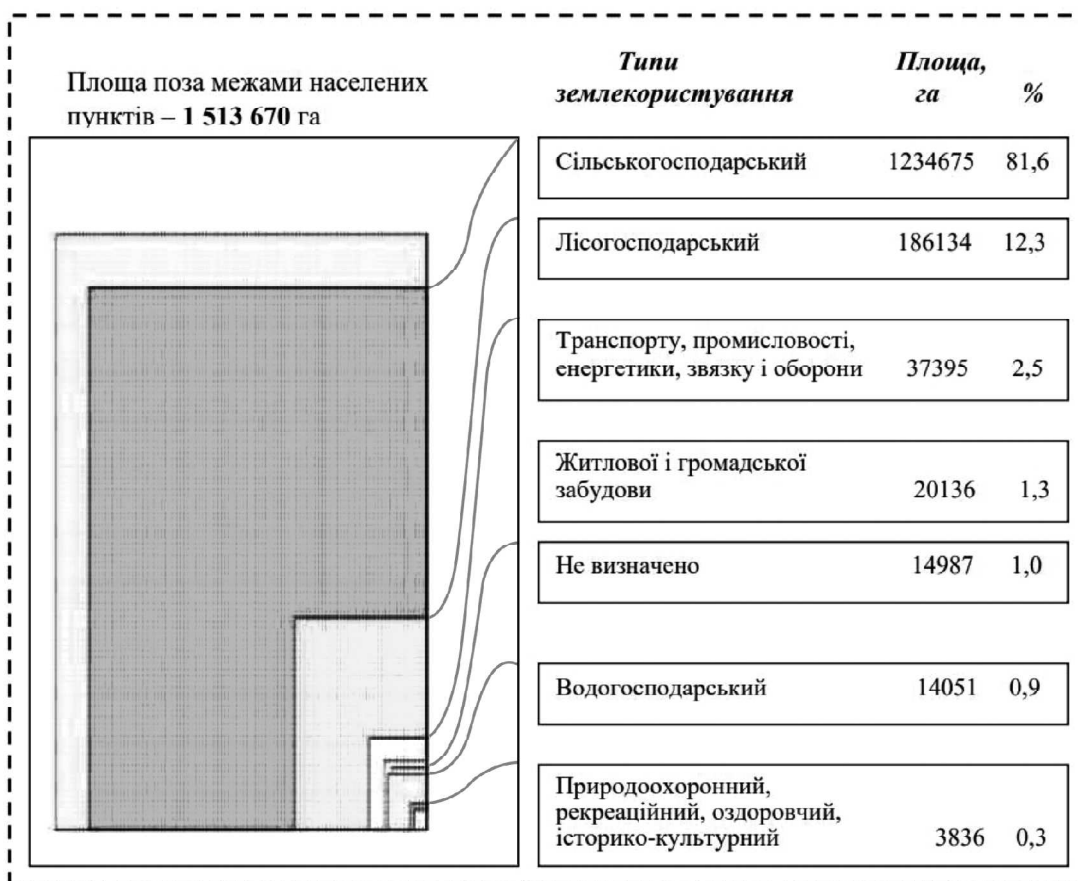


Рис. 4. Характеристика основних типів землекористування Київської області, розміщених за межами населених пунктів станом на 2020 р.

Джерело: сформовано автором на основі [13].

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано складові процесу формування природно-екологічної підсистеми земельного устрою. До них віднесено: природно-сільськогосподарське районування території, формування складових екологічної мережі як екологічного каркасу землекористування та зонування земель за типами (підтипами) землекористування. Природно-сільськогосподарське районування є базовою основою формування адміністративних районів як складових територіальної підсистеми земельного устрою. Землекористування ключових територій і природних коридорів загальнодержавного, регіонального, місцевого та міжрегіонального значення є базовою основою екологічного каркасу природно-екологічної підсистеми земельного устрою. Типи (підтипи) землекористування складають серцевину природно-екологічної підсистеми земельного устрою.

Література:

1. Верещук І. А. Системний підхід до дослідження адміністративно-територіального уст-

рою. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. с. 255—265.

2. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Н.А. Земельна реформа в Україні: тенденції та наслідки у контексті якості життя і безпеки населення: [монографія] / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Н.А. Третяк; під заг. ред. А.М. Третяка. — Херсон: Гринь Д.С., 2017. — 522 с.

3. Третяк А.М., Третяк В.М. Тенденції розвитку земельного устрою в Україні. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. № 1. 2017. с. 4—12.

4. Третяк А.М., Третяк В.М. Нова модель земельного устрою в Україні у зв'язку із реформою місцевого самоврядування. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. № 2, 2017. с. 3—12.

5. Мартин А. Г., Осипчук С. О., Чумаченко О. М., Природно-сільськогосподарське районування України: монографія. К.: ЦП "Компринт", 2015. — 328 с.

6. Порядок здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування земель. По-

станови Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 681. Офіційний вісник України 2004 р., № 21, с. 51.

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про проведення загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України". Офіційний вісник України 2018 р., № 22, с. 52.

8. Третяк А. М., Третяк В. М., Гунько Л. А., Ляшинський В. Б. Економіка нетрадиційного сільськогосподарського землекористування в контексті заходів щодо зміни клімату в Україні. Агросвіт. № 22. 2022. с. 3—11.

9. Концепція Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2022-%D1%80#top>

10. Третяк А. М., Третяк В. М., Гунько Л. А., Лобунько Ю. В. Організація землекористування структурних елементів екомережі України на місцевому рівні. — Монографія. / Третяк А. М., Третяк В. М., Гунько Л. А., Лобунько Ю. В. К.: ДП "Компринг", 2016. — 163 с.

11. Третяк А. М., Третяк В. М., Прядка Т. М., Гунько Л. А., Капінос Н. О. Філософія зонування земель в Україні в контексті територіально-просторового планування землекористування територіальних громад. Економіка та держава. № 4. 2022. с. 13—19.

12. Регіональна доповідь "Про стан навколишнього природного середовища Київської області в 2020 році". Департамент екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації. К.: 2021. 212 с.

13. Vkursi Zemli. Цифровізація земель України. Інфографічний довідник. Київська область. 2021. 60 с.

References:

1. Vereshchuk, I. A. (2015), "Systematic approach to the study of the administrative-territorial structure", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, Vol. 42, pp. 255—265.

2. Tretiak, A. Tretiak V. and Tretiak N. (2017), *Zemelna reforma v Ukrayini: tendenciyi ta naslidky u konteksti yakosti zhyttya i bezpeky naselennya* [Land reform in Ukraine: trends and consequences in the context of quality of life and security of the population], Grin` D.S., Kherson, Ukraine.

3. Tretiak A. and Tretiak V. (2017), "Trends in land system development in Ukraine", *Zemleny*

ustrij, kadastr i monitoring zemel, vol. 1, pp. 4—12.

4. Tretiak, A. and Tretiak, V. (2017), "A new model of land system in Ukraine in connection with the reform of local self-administration", *Zemleustrij, kadastr i monitoring zemel*, vol. 2, pp. 3—12.

5. Martyn, A. Osypchuk S. and Chumachenko O. (2015), *Pryrodno-silskohospodarske raionuvannia Ukrainy* [Natural-agricultural zoning of Ukraine], Comprint, Kyiv, Ukraine.

6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), Resolution "The procedure for carrying out natural-agricultural, ecological-economic, anti-erosion and other types of land zoning", *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 21, p. 51.

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), "On conducting a nationwide (all-Ukrainian) normative monetary valuation of agricultural land and amending some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine", *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*, vol. 22, p. 52.

8. Tretiak, A., Tretiak, V., Gunko, L. and Liashynskyi, V. (2022), "Economics of non-conventional agricultural land use in the context of climate change-related actions in Ukraine", *Agrosvit*, vol. 22, pp. 3—11.

9. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "Constitution of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> Accessed 20 April 2023).

10. Tretiak, A., Tretiak, V., Gunko, L. and Lobunko, Yu. (2016), *Orhanizatsiia zemlekorystuvannia strukturnykh elementiv ekomerezhi Ukrainy na mistsevomu rivni* [Organization of land use of structural elements of the ecological network of Ukraine at the local level], Comprint, Kyiv, Ukraine.

11. Tretiak, A., Tretiak, V., Priadka, T., Hunko, L. and Kapinos, N. (2022), "Philosophy of land zoning in Ukraine in the context of territorial-spatial planning of land use of territorial communities", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 13—19.

12. Department of Ecology and Natural Resources of Kyiv Regional State Administration (2020), "On the state of the natural environment of the Kyiv region in 2020", available at: <https://ecology-kievoblast.com.ua/page/stan-dovkilliya-kyivskoyi-oblasti> (Accessed 20 April 2023).

13. Vkursi Zemli (2021), "Digitization of lands of Ukraine", available at: <https://vkursi.pro/zemli> (Accessed 14 February 2023).

Стаття надійшла до редакції 13.06.2023 р.